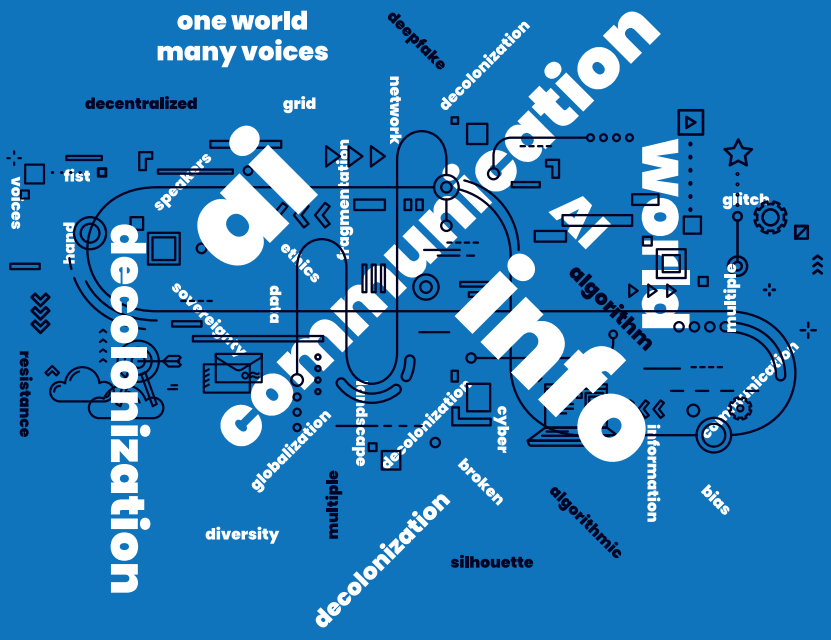
ADİL VE ETKİLİ BİR İLETİŞİM DÜZENİ ARAYIŞI

Mukavemet, Dekolonizasyon ve Enformasyon Ekosistemi

Editörler: Muhammed Akif Albayrak & Alaattin Aslan

ALAATTİN ASLAN Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesinde görev yapmaktadır. Akademik ilgi alanları arasında medya etiği, dijital medya, veri gazeteciliği ve teknoloji-toplum ilişkileri yer almaktadır. Lisans ve lisansüstü düzeyde medya, etik ve dijitalleşme odaklı dersler vermektedir. Çalışmaları, medya etiği ve dijitalleşmenin toplumsal etkileri çerçevesinde şekillenmektedir. Ulusal ve uluslararası akademik dergilerde editörlük görevleri yürütmektedir.

MUHAMMED AKİF ALBAYRAK Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Başlıca çalışma alanları arasında medya ekonomisi, yeni medya araştırmaları, robot gazetecilik ve medya okuryazarlığı yer almaktadır. Akademik literatüre büyük veri, dijital etik ve sosyal medyanın etkileri üzerine kaleme aldığı eserler ve sunduğu bildirilerle katkı sağlamaktadır. Çeşitli dergilerde editörlük görevlerinin yanı sıra, lisans ve lisansüstü düzeyde medya, ekonomi ve araştırma yöntemleri odaklı dersler vermektedir.

Pınar Yayınları
Bereketzade Mah. Okçu Musa Cad. No: 11/3
Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 293 90 41
www.pinaryayinlari.com bilgi@pinaryayinlari.com
Yayınevi Sertifika No: 45508

Adil ve Etkili Bir İletişim Düzeni Arayışı:
Mukavemet, Dekolonizasyon ve Enformasyon Ekosistemi

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Akif Albayrak
Dr. Öğr. Üyesi Alaattin Aslan

copyright 2025 © pınar yayınları

Pınar Yayınları ◆ 627
Güncel ◆ 26
ISBN 978-975-352-999-0

Birinci Baskı Aralık 2025

YAYINA HAZIRLAYAN Hanne Meryem
KAPAK Ömer Faruk Yıldız
SAYFA DÜZENİ Tekin Öztürk

BASKI ACK Ajans
Mahmutbey Mah. Taşocağı Yolu Cad.
Ağaoğlu 212 Myoffice No: 344
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 53569

ADİL VE ETKİLİ BİR İLETİŞİM DÜZENİ ARAYIŞI

MUKAVEMET, DEKOLONİZASYON VE ENFORMASYON EKOSİSTEMİ

Ed.
Muhammed Akif Albayrak & Alaattin Aslan

45.YIL

İçindekiler

SUNUŞ 9

GİRİŞ
ADİL VE ETKİLİ BİR İLETİŞİM DÜZENİ ARAYIŞI: MEDYA VE İLETİŞİM ALANININ DEKOLONİZASYONU
HEDİYETULLAH AYDENİZ..... 13

BİRİNCİ BÖLÜM
DEKOLONİZASYON, SÖMÜRGE SONRASI TEMSİLLER VE MUKAVEMET

SİNEMADA KÜLTÜREL EMPERYALİZMİN TEMSİLİ: GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ANALİZ
SERAY ORUÇ..... 33

WESTERN'DEN MARVEL'A: ABD'NİN HAK VE HÂKİMİYET SÖYLEMİNİN İNŞASI
VOLKAN ÇELİK 63

***MANGAL PANDEY* VE *LAGAAN* FİLMLERİ ÜZERİNDEN 21. YÜZYIL HİNT SİNEMASINDA SÖMÜRGECİLİK KARŞITI FİLMLER**
NOWAZES ALİ KHAN&MUHAMMAD SAMSUZZAMAN..... 89

KORKU TEMELLİ İKNA STRATEJİLERİ: KÜLTÜREL SÖMÜRGECİLİK YÖNTEMLERİNİN *KIZIL GONCALAR* DİZİSİ ÜZERİNDEN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ
SENA TANYERİ.....111

SİNEMADA SÖMÜRGECİ İMGELERİN KÜLTÜREL KİMLİK İNŞASINDAKİ ROLÜ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZ
SELENAY SOYALP 133

SELF -ORYANTALİST HAFIZANIN *KEFERNAHUM* FİLMİNDEKİ TEZAHÜRLERİ
MÜNEVVER SOFUOĞLU 155

KIRGIZ TOPLUMUNUN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ: *KURMANCAN DATKA* FİLMİ ÜZERİNDE GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEME
BEGIM ZHOLDUBAI KYZY 169

MEDYA VE GÜÇ İLİŞKİLERİNİN GÖRSEL İFADESİ: *THEY LIVE* (1988) FİLMİNİN ANALİZİ
AHMET BERK DUMAN 191

DEEPFAKE İÇERİKLERİN OLUŞTURDUĞU DEZENFORMASYON VE DİJİTAL MANİPÜLASYON: RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI ÖRNEĞİ
SAADET ER.....215

İKİNCİ BÖLÜM

ENFORMASYON EKOSİSTEMİ, YAPAY ZEKÂ, DEZENFORMASYON VE DİJİTAL İKTİDAR

İSRAİL'İN FİLİSTİN'İN İŞGALİ VE MUKAVEMETE İLİŞKİN HABERLERİN SÖYLEM ANALİZİ
MUSTAFA DOĞUKAN BAŞALAN.....233

ULUS BAKER'İN *KANAATLERDEN İMAJLARA* KİTABI IŞIĞINDA POST-TRUTH ÇAĞI
BUSE KOCA 251

ENFORMASYON EKOSİSTEMİNDE DEZENFORMASYON VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI
ZUHAL SÖNMEZER.....261

YAPAY ZEKÂ ALGORİTMALARINDA ÖN YARGI: ULUSLARARASI POLİTİK GÖRÜNÜMLER
F. İPEK (KOCAMAN) OMCACIOĞLU&ALAATTİN ASLAN..... 279

RUH SAĞLIĞI ÇALIŞMALARINDA AVRUPA-MERKEZCİ PARADİGMAYA KARŞI YENİDEN İNŞACI TAVIR: MALİK BEDRİ ÖRNEĞİ
ESMA BETÜL ACAR.....311

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİJİTAL TOPLUMLAR, GÖÇ, TEMSİL VE DİJİTAL MUKAVEMET

FORCED MIGRATION AND SOCIAL INTEGRATION VIA DIGITAL IDENTITIES: RUSSIAN TİKTOK PERSONALITIES IN TURKEY
SEMAY BUKET ŞAHİN.....333

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ GÖÇMENLERİN DİJİTAL TEMSİLLERİ
ZEYNEP AZRANUR YÜKSEL.....353

HACTİVİZM VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM: ETİK PERSPEKTİFTEN BİR DEĞERLENDİRME
MELİKE BETÜL YALÇIN.....377

DİZİN.....405

SUNUŞ

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi bünyesinde, medya ve iletişim çalışmaları alanında lisansüstü düzeyde araştırma yapan genç akademisyen adaylarını bir araya getiren ve artık köklü bir geleneğe dönüşen Marmara Lisansüstü İletişim Öğrencileri Kongresi'nin dördüncüsü "Adil ve Etkili Bir İletişim Düzeni Arayışı: Mukavemet, Dekolonizasyon ve Enformasyon Ekosistemi" temasıyla gerçekleştirildi. 2014 yılında bir sempozyum olarak başlayan, 2017 itibarıyla ulusal bir kongre niteliği kazanan ve 2025 yılında uluslararası boyuta taşınan bu bilimsel şölen; genç araştırmacıların eleştirel düşünce üretimlerini ve akademik yazım yetkinliklerini görünür kılan kalıcı bir platform olma hedefini bu eserle somutlaştırmaktadır.

20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde küresel ölçekte yaşanan krizler, Batı-merkezci iletişim yapılarının meşruiyet sorunu yaşadığını ve yapısal eşitsizliklerin derinleştiğini göstermektedir. Özellikle 1970'li yıllarda UNESCO bünyesinde hazırlanan McBride Raporu'nun ("Many Voices, One World") gündeme getirdiği "daha adil ve etkili bir iletişim düzeni" arayışı, günümüzün dijitalleşen ve çok katmanlı enformasyon ekosisteminde yeniden ve daha güçlü bir şekilde tartışılmaya muhtaçtır. Elinizdeki bu kitap, söz konusu tarihsel arayışı güncel akademik tartışmaların odağına yerleştirerek; sömürgecilik, dijital kapitalizm, göç ve temsil gibi kritik başlıkları genç akademisyenlerin perspektifinden yeniden ele almaktadır.

Kitabın giriş makalesi Hediyetullah Aydeniz tarafından kaleme alınan ve alanın tarihsel gelişimini incelerken medya ve iletişim çalışmalarını Avrupa-merkezci kavramsal kalıpların ötesinde değerlendirmeyi amaçlayan bir dekolonizasyon perspektifini merkeze almaktadır. Aydeniz, akademik literatür ve mesleki pratiklerin modernleşme, ilerleme ya da geri kalmışlık gibi indirgemeci ikilikler üzerinden değil; sömürgecilik karşıtı bir direniş ve özgün bilgi üretimi hattı üzerinden yeniden kurgulanması gerektiğini savunmaktadır. Türkiye'nin İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e uzanan çok dilli ve çok katmanlı entelektüel birikiminin kapsayıcı bir tarihyazımına dâhil edilmesi gerektiği vurgularken, küresel iletişim düzenindeki yapısal adaletsizliklere karşı daha adil ve etkili bir enformasyon ekosistemi için kurumsal, aktör düzeyinde ve epistemik çerçevede bir dönüşümün zorunluluğuna işaret etmektedir. Marmara Üniversitesinde yürütülen akademik çalışmalar üzerinden çoğul ve kapsayıcı bir terminoloji ve bağımsız bir akademik hafıza inşa etme hedefiyle şekillenen bu makale, kitabın bütününe yön veren eleştirel ve inşacı yaklaşımın da kurucu metni niteliğindedir.

"Dekolonizasyon, Sömürge Sonrası Temsiller ve Mukavemet" başlıklı birinci bölümü, medya ve sömürgecilik arasındaki tarihsel ve güncel bağları görsel kültür üzerinden sorgulamaktadır. Sinemanın bir "yumuşak güç" aracı olarak kültürel emperyalizmi nasıl inşa ettiği, Western'den Marvel'a uzanan bir hatta ABD'nin hak ve hâkimiyet söyleminin analiziyle ortaya konulmaktadır. Bu bölümdeki metinler, yalnızca Batı sinemasının (*They Live*) ideolojik kodlarını deşifre etmekle kalmamakta; aynı zamanda *Lagaan* ve *Mangal Pandey* gibi örnekler üzerinden Hint sinemasındaki sömürgecilik karşıtı direnişi ve *Kızıl Goncalar* dizisi çerçevesinde Türkiye bağlamındaki kültürel sömürgecilik tartışmalarını da masaya yatırmaktadır. Ayrıca *Kefernahum* filmindeki self-oryantalist hafıza ve *Kurmancan Datka* filmi üzerinden Kırgız toplumu-

nun tarihsel dönüşümü, kimlik inşası ve temsiliyet sorunları ekseninde irdelenmektedir.

"Enformasyon Ekosistemi, Yapay Zekâ, Dezenformasyon ve Dijital İktidar" başlıklı ikinci bölüm, dijitalleşme ile birlikte yükselen veri kapitalizminin ve teknolojik manipülasyonların iletişim etiğinde yarattığı kırılmaları odağına almaktadır. Özellikle Rusya-Ukrayna savaşı örneğinde deepfake teknolojisinin yarattığı hakikat krizi ve İsrail'in Filistin'deki yerleşimci sömürgeciliğinin neticesindeki nefret söyleminin güç dinamikleri, iletişimsel adaletsizliğin en somut göstergeleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümdeki incelmeler, Ulus Baker'in *Kanaatlerden İmajlara* perspektifiyle post-truth çağını, habercilikte yapay zekâ etiğini ve algoritmaların "tarafsızlık" iddiasının ardındaki politik/ekonomik ön yargıları tartışarak; teknolojik determinizme karşı eleştirel bir okuma sunmaktadır.

Kitabın "Dijital Toplumlar, Göç, Temsil ve Dijital Mukavemet" başlıklı üçüncü ve son bölümü ise, küresel eşitsizliklerin bir yansıması olan göç olgusu ve Batı-dışı paradigmaların inşası üzerine odaklanmaktadır. Malik Bedri örneği üzerinden ruh sağlığı çalışmalarında Avrupa-merkezci paradigmaya karşı geliştirilen "yeniden inşacı tavır", epistemik dekolonizasyonun önemine işaret etmektedir. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin dijital temsilleri ve Rus TikTok kişiliklerinin dijital kimlik inşası, göçün iletişimsel boyutlarını gözler önüne sererken; hacktivizm araştırması, dijital alanın bir direniş ve toplumsal değişim sahası olarak potansiyelini etik bir perspektifle değerlendirmektedir.

***

Ellinizdeki eserin tüm bölümleri, alanında uzman akademisyenlere gönderilerek kör hakemlik süreci doğrultusunda incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Yayın kurulumuz Prof. Dr. Hediyetullah Aydeniz, Prof. Dr. Mehmet Emin Babacan, Doç. Dr. Haldun Narmanlıoğlu, Doç. Dr. Yusuf Ziya Gökçek,

Dr. Öğr. Üyesi Alaattin Aslan ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Akif Albayrak'tan oluştu. Çalışmamızı değerlendiren hakemler ise şöyle sıralandı: Prof. Dr. Rıdvan Şentürk, Doç. Dr. Ali Kerem İngeç, Doç. Dr. Eyüp Al, Doç. Dr. Göksel Aymaz, Doç. Dr. Haldun Narmanlıoğlu, Doç. Dr. Serkan Bayrakcı, Doç. Dr. Süheyla Nil Mustafa, Dr. Öğr. Üyesi Alaattin Aslan, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Ali Minarlı, Dr. Öğr. Üyesi Mesut Bostan, Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Akif Albayrak, Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Musab Yılmaz ve Dr. Öğr. Üyesi Niyazi Can Özbaşaran. Eleştirel katkılarıyla kitabımıza değer katan tüm hakemlerimize teşekkür ederiz.

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesinin kurumsal hafızasını güçlendiren ve akademik üretimi teşvik eden bu eser, "tek sesli" bir dünya dayatmasına karşı "çok sesli" ve adil bir iletişim düzeninin mümkün olduğunu savunan genç araştırmacıların özgün katkılarıyla şekillenmiştir. Kitabın, iletişim çalışmalarında uzun süredir eksikliği hissedilen eleştirel perspektiflere katkı sunmasını ve yeni araştırmalara kapı aralamasını temenni ediyoruz.

MUHAMMED AKİF ALBAYRAK
ALAATTİN ASLAN

GİRİŞ

ADİL VE ETKİLİ BİR İLETİŞİM DÜZENİ ARAYIŞI: MEDYA VE İLETİŞİM ALANININ DEKOLONİZASYONU

HEDİYETULLAH AYDENİZ*

Türkiye'de medya ve iletişim çalışmalarının "akademikleşmesi" ve üniversite bünyesindeki çabalar ve arayış, 1950'lerde başlayan ve 1990'lı yıllardan itibaren yıldan yıla giderek artan bir kamu desteği ve vakıf üniversitelerinin yükseköğretim sistemine dâhil olması ile büyüyen bir akademik kurumsal yapıya dönüşmüştür. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde 1950'de kurulan Gazetecilik Enstitüsü ile başlayan medya eğitimi dikkate alındığında 75 yıl, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde 1965'te açılan ilk dört yıllık Basın Yayın Yüksek Okulu ile başlayan medya ve iletişim eğitimi dikkate alındığında ise 60 yıllık, Türkiye'de medyanın gelişiminin konu edildiği ve bir Türk'ün yazdığı ilk doktora tezi dikkate alındığında ise 112 yılık bir deneyime ve birikime sahip Türkiye'deki medya ve iletişim çalışmalarının tarihyazımının ve mesleki uygulamalara esas teşkil eden normların yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılacak noktadayız.

Türkiye'nin modernleşme deneyimi, bu süreçle başlayan medya ve iletişim sektörünün birikimi, yurt dışına gönderilen öğrencilerin hazırladıkları doktora tezleri ve yapılan çeviriler,

* Prof.Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, haydeniz@marmara.edu.tr, orcıd no: 0000-0003-4481-632X.

üniversite bünyesinde bu alanla ilgili eğitimin başlaması ve devamında üniversite içinde ve dışında ortaya konulan bilgi birikiminin ve akademik çalışmaların bir bütün olarak ele alınmasını da içerecek şekilde alanın tarihyazımına ilişkin zorluklar aşılabilmiş değildir. Kapsayıcı bir alan tarihyazımına ilişkin bir akademik çabanın Türkiye'deki alan akademisyenleri açısından yeni bir konu olduğu söylenebilir.

Alanın isimlendirilmesi ve sınırlarının netleştirilmesinden başlamak üzere alan tarihyazımı için cevaplanması gereken önemli sorulardan biri, küresel bir medya ve iletişim tarihini yazmanın imkânları ve zorlukları nelerdir? Türkiye özelinde İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemlerini kapsayıcı bir alan tarihyazımı mümkün müdür? İmparatorluk dönemi Türkiye'sinin çok dilli ve çok alfabeli yayıncılığı dikkate alındığında öncelikle medya ve iletişim alanıyla ilgili Türkçe dışında üretilen (telif veya çeviri) bilgi birikiminin dokümantasyon düzeyinde tespiti mümkün müdür? Dokümantasyon düzeyindeki veri kaynağı sorunu çözüldükten sonra ulaşılabilen kaynaklar, alan tarihyazımına dâhil edilebilir mi? Bu tür bir alan tarihyazımı teşebbüsünde imparatorluk sonrasında bağımsızlıklarını kazanan devletlerin ulusal düzeydeki alan tarihyazımı ile İmparatorluk dönemi Türkiye'sinin bilgi birikiminin medya ve iletişim çalışmaları açısından nasıl değerlendirilebilir? Sadece Türkiye'de değil dünyada da henüz bir akademik inceleme alanı yönüyle ortaya çıkmadığı bir dönemde konu itibarıyla ilişkilendirebilen çaba ve çalışmaları, anakronizme düşmeden retrospektif okumalarla bir akademik inceleme alanı olarak medya ve iletişim çalışmaları tarihinin parçası kılmamın teorik ve metodolojik zorlukları nelerdir? Sosyoloji, siyaset bilimi ve iktisat gibi kurumsallaşmış sosyal bilimin Türkiye'deki öncü isimlerinin (Ziya Gökalp, İsmayil Hakkı Baltacıoğlu, Mümtaz Turhan, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Sabri Ülgener, Doğan Avcıoğlu, Mübeccel Kıray vd.) metinleri ve çabalarının farklı metin analiz yöntemleri ile medya ve iletişim çalışmaları kapsamına alınmasının tarihyazımı açısından doğrulabi-

leceği zorluklar ve tartışmalar neler olabilir? Farklı disiplinlerdeki akademisyenlere ilişkin araştırmaların yayımlanması, daha çok kişi bazlı yani bilgi üretici aktörleri odağa alan bir düzeyde kalsa da alan tarihyazımına ilişin soruların gündem edilmesi, tartışmaya açılması ve bu yöndeki çalışmaları teşvik etmesi açısından önemlidir. Alana ilişkin yapılacak her inceleme hem teorik hem de metodolojik düzeydeki tartışmaların ve birikimin de zenginleşmesine katkı yapmaya adaydır. Burada da çok boyutlu ve çok katmanlı bir çabaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Birinci ihtiyaç ve çaba, medya ve iletişim çalışmaları tarihyazımının teorik ve metodolojik çerçevesinin tartışılması ve asgari kabullere dayalı bir belirlenimin ortaya çıkmasıdır. Alan tarihiyazımına esas teşkil edecek olan kavramsal çerçevenin netleştirilmesinin birinci basamağı hem teorik hem metodolojik bir güçlüğe de işaret eden alanın isimlendirilmesidir. Bilgi sosyolojisinin üç ana kategorisini ve konusunu ele alarak *kurum, aktör ve bilgi* üzerinden bir alan tarihyazımını tercih edilse bile bu isimlendirme boyutu temel bir gerekliliktir. Türkiye'deki alan yazınında şimdiye kadar *iletişim bilimi, iletişim bilimleri, medya çalışmaları, iletişim çalışmaları, iletişim araştırmaları, medya ve iletişim çalışmaları* şeklinde isimlendirmeler kullanılmıştır. İsimlendirmelerdeki farklılaşmanın alan tarihyazımına getirdiği metodolojik zorluğu veya problemi gidermenin bir yolu olarak ülke, bölge ve kıta düzeyinde çabalar ihmal edilmeden medya ve iletişim eğitiminin verildiği akademideki kurumsal yapı (Basın Yayın Yüksek Okulu, İletişim Fakültesi ve İletişim Bilimleri Fakültesi) üzerinden bir alan tarihyazımı çabası, seçeneklerden biridir.

Bir akademik çalışma alanı olarak medya ve iletişimin tarihyazımının ikinci düzeyi, *kurum, aktör ve bilgi* boyutuyla medya ve iletişim çalışmaları kapsamındaki arşiv sorunu denilebilecek "alan hafızası"nın dökümantasyon düzeyinde ortaya çıkarılmasıdır. Belli oranda kavramsal tartışma düzeyindeki birinci sorunla bağlantılı olmakla birlikte alanın bilgi birikimi-

nin materyal düzeyinde tespiti ve erişimi problemi de üzerinde durulması gereken bir başka sınırlılıktır. Medya ve iletişim eğitiminin ve araştırmalarının yapıldığı akademik kurumsal yapıların tarihi, sektörel çabaların ve yayınların arşivinin oluşturulması başlı başına büyük bir meydan okuma ve zorluk olarak varlığını sürdürmektedir. Tam da bu noktada bir akademik çalışma alanı olarak medya ve iletişim tarihinin yazılmasını tamamlayacak ve sınırlılık olarak da dile getirilebilecek bir başka önemli unsur da sektörel işleyişe ilişkin tarihyazımında yeterli bir birikimin ortaya konulamamasıdır. Basın tarihine ilişkin araştırmalar, tarih, sosyoloji, siyaset bilimi ve edebiyat alanı üzerinden yapılmakla birlikte disipliner düzeyde medya ve iletişim çalışmaları kapsamındaki konulardan birisi de sektörel tarih çalışmalarının azlığı veya mikro düzeyde kalmasıdır. Burada dikkate değer bir başka unsur ise küresel bir medya ve iletişim tarihyazımının bir ihtiyaç ve anlayış olarak gündeme getirilmesidir. Bunun metodolojik ve teorik zeminin oluşturulması da etnosenktrik bir tarihyazımı anlayışı ile araya mesafe koymayı beraberinde getirecektir. Türkiye özelinde ise İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemlerinin medya ve iletişim tarihi açısından nasıl ele alınacağı sorusu cevaplanmaya muhtaçtır. Özellikle imparatorluk dönemi Türkiye'sinin coğrafi bakımdan üç kıtayı kapsayan (Avrupa, Asya ve Afrika) çok dilli ve çok alfabeli yayıncılığının tarihyazımı da bu kapsamda önemli meydan okumalardan birisidir. Buradan hareketle hem sektörel hem disipliner bir tarihyazımının ve mesleki uygulamalarının dekolonizasyon kavramı etrafında ele alınmasına ilişkin bir çabanın gerekliliği üzerinde durulacaktır.

Medya ve iletişim çalışmalarının sömürgesizleşmesi/dekolonizasyonu ile bir akademik çalışma alanın ortaya koyduğu bilgi birikimin kendisine dair bir tartışma iken *medya ve iletişim alanının dekolonizasyonu*ndaki ana vurgu ise hem sektörel uygulama hem de akademi bilgi birikiminin birlikte dekolonizasyonu meselesini gündeme taşır. Medya ve iletişimin sektörel gelişimi, bir yandan sömürgecilik ve emperyalizmin

parçasıyken, diğer yandan sömürge karşıtı mukavemet ve dekolonizasyon süreçleriyle de yakından bağlantılıdır. Medya, sömürgeciliğin keşif kolu olarak işlev görmüş, aynı zamanda bu sisteme karşı mücadelenin ve direnç geliştirmenin de önemli bir parçası olmuştur. Ancak tarihyazımında daha çok modernlik-geleneksellik, gelişmişlik-gelişmemişlik ve terakki-geri kalmışlık gibi dikotomiler öne çıkmaktadır.

Medya ve iletişim çalışmalarının akademik bir disiplin şeklinde ortaya çıkışı, İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi dekolonizasyon dönemine denk gelse de bu alanın gelişimi yine sömürgecilik dönemindekine benzer uluslararası güç ilişkileriyle ilişkilidir. Sömürgecilik, 16. yüzyılda başlayan, Avrupa'nın denizaşırı toprakları işgal etme, ırk ve medeniyet hiyerarşisi ideolojisine dayalı olarak ulaştığı bölgelerde yaşayan toplumlar üzerinde askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel kontrol sağlaması, tüm doğal ve insani kaynakları kendi menfaati için kullanması şeklinde tanımlanıyor. Dekolonizasyon ise sömürgeciliğin tüm formlarından kurtulma çabasını ve ulaşılan sonucu ifade eder. Kavram, 1945 sonrası Birleşmiş Millerler (BM) düzeni ile sömürge toplumlarının siyasi bağımsızlıklarını kazanması ile başlatılan tarihsel süreci ifade etmekle birlikte, buna indirgenmeyecek ve bunun ötesinde sömürge yönetiminden kurtulan her bölge ve ülkede farklı biçimlerde gelişen çok boyutlu bir süreci de ortaya koyar. Bu kapsamda dekolonizasyon, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutların tümünü kapsayacak şekilde emperyalizme karşı bir mücadele ve karşı bir proje olarak sömürgeci ve emperyalist güçlerin fiziki ve sembolik inşa ettikleri tüm iktidar biçimlerinden kurtulma çabasıdır. Batı-dışılaştırma (de-westernization), Avrupa-merkezcilik ve etnosentrisizm kavramları ile ilişkilidir ve tamamlayıcı anlam çerçevelerine sahiptirler. Medya ve iletişim alanının dekolonizasyonu kavramsallaştırması, Batı merkezci, sömürgeci ve emperyalist anlayışların medya üretiminden dağıtımına, içeriklerinden temsil biçimlerine kadar tüm iletişim süreçlerindeki hâkimiyetinin sorgulanması ve dönüştürülmesi anlamına

gelir. Bu süreç, medyanın bilgi üretimindeki eşitsiz güç ilişkilerini, kültürel tahakkümü ve tek taraflı temsilleri eleştirerek alternatif perspektiflerin görünürlüğünü artırmayı sağlayabilir.

Medyanın sektörel işleyişi ve modern üniversitenin mesleki uygulamalarına esas teşkil eden normlar ile ürettikleri enformasyon ve bilginin niteliği de sömürgecilikle doğrudan ilişkilidir. Bu noktada epistemik dekolonizasyon kapsamında medya ve iletişim çalışmalarının sömürgeci niteliği ve sömürgecilikten miras kalan tüm özelliklerinin sorunsallaştırılması ve aşılması ihtiyacı ve gereği kendisini hissettirir. Batılı epistemolojik ve metodolojik anlayışların varlığı fakülte müfredatlarında, bilgi üretim süreçlerinde ve üretilen bilginin içeriğinde büyük ölçüde görülebilir. Mesleki uygulama alanları ve normları da bu bilgi üretim süreçlerinin devamı niteliğinde varlığını sürdürür. Bunun yakın zamanda küre ölçeğinde daha net bir şekilde fark edilebilir hâle gelen örneklerinden biri, İsrail'in Filistin'de derinleştirdiği soykırımın akademik analizlere ve haberlere konu olmasında kullanılan kavramsal ve mesleki terminolojidir.

Bilim, sanat ve beceri boyutlarını bünyesinde barındıran medya ve iletişim alanında kapsayıcı şekilde çalışma yürütmek, söz söylemek o kadar da kolay değil aslında. Dolayısıyla medya ve iletişim alanı ve bu alanı oluşturan sanatsal, mesleki ve bilimsel birikimin buluştuğu bir noktada hem akademik çalışma yürütülüyor, bilgi üretiliyor hem de araştırmaya dayalı eğitim-öğretim süreçleri yürütülüyor. Ve bu ikisinin buluştuğu noktada da yeni nesil akademisyenler ve sektörde görev alacak meslek profesyonelleri yetişiyor.

İlerilik-gerilik, geleneksellik-modernlik dikotomileri etrafında ele alınan bir medya ve iletişim tarihi anlayışı ve anlatısının kırılması ve yeniden yazılması, çoklu formlarıyla sömürgecilik mirasının terki açısından temel bir ihtiyaçtır. Bu ikiliklere indirgenen anlatının bir ucunda "Matbaayı geç aldık, onun için geri kaldık!" varken diğer bir ucunda da "Son teknolojileri edinip sistemimize adapte edersek hızlıca ilerleriz!" gibi bir anlayış bulunuyor. Burada da hızlandırılmış bir modernleşme

süreciyle mevcut sorularımızı aşmaya dair bir kabul var. İlerilik, gerilik, modernlik, geleneksellik ikiliği içerisinde bu tarihi ele almanın ötesinde, aynı zamanda bu süreç bir sömürgecilik, bir emperyalizm karşıtı mücadele, bir mukavemet alanı ve aracı olarak var olmuştur. Bu konu üç boyutuyla ele alınabilir. Bu konunun *birinci boyutu*, medya tarihine ilişkin yaklaşım ve anlatılar iken *ikincisi* ise bu alanda 70 küsur yıldır akademik zeminde medya ve iletişim alanında Türkiye'de üretilen akademik bilgi birikimidir. Konunun *üçüncü boyutu* ise mesleki eğitim ve bunun devamı niteliğindeki sektörel norm ve uygulamalardır. Bu üç boyutun da baskın karakterini, Avrupa-merkezci bir yaklaşım şekillendirmektedir.

Medya tarihinin anlatısının Batı-merkezci bir çerçevede anlatıldığının göstergesi olarak şu dönemlendirme örnek verilebilir.

Medya ve İletişim: Dönemler ve Yapısal Dönüşüm (Batı Deneyimi)		
Dönem	Zaman Dilimi	Önemli Gelişmeler
Gazeteciliğin doğuşu ve gelişimi	1609-1776	İlk gazetelerin ve günlük gazetelerin ortaya çıkışı ve gelişimi, Sanayi Devrimi
Modern Toplumun Kuruluş Süreci	1776-1815	Devrimler, yeni siyasal-toplumsal yapılanmada medyanın konumlandırılması (4.kuvvet)
Meslekleşme ve Kurumsallaşma	1815-1914	"Avrupa Uyumu", Haber ajanslarının kuruluşu, fotoğraf-telgraf-telefon-telsiz-radyo ve sinemanın ortaya çıkışı, gazeteciliğin meslekleşmesinin tamamlaması ve kurumsallaşması
Kriz ve Travma	1914-1945	Kriz ve travma, sesli sinemanın başlaması, radyo ve televizyon yayınların başlaması, medya ve iletişimin akademileşmesi
Sistemik Restorasyon	1945-1990	Sistemin restorasyonu: BM düzeni, medya ve iletişim çalışmalarının küre düzeyinde yaygınlaşması ve kurumsallaşması, uydu yayıncılığı, videokasetler, internetin ortaya çıkışı
Yeni Düzen Arayışları	1990-	Yeni dünya düzeni arayışları, düzensizlik, risk ve kaos, yeni savaşlar… yeni bir medya ve iletişim düzeni arayışı, dijitalleşme ve yapay zekâ, enformasyon düzensizliği

Bu dönemlendirme çerçevesinde medya tarihine baktığımızda, dünyanın geri kalanının hiç birisinin içinde yer almadığı bir tarih anlatısı görülür. Batı Avrupa'da başlayan, yine Batı Avrupa'da biten, Kuzey Amerika'yı da dâhil edeceğimiz bir tarihî izlek var. Bu tablo, medya alanının sistematiğini bize veren bir yapısal dönüşümü gösteriyor. Ama dünyanın geri kalanının bunun neresinde olduğu sorusuna cevap veremeyecek veya vermeyecek şeklinde bir medya tarihî anlatısını ortaya koymaktadır.

Bu tabloda ortaya konulan Batı-merkezli bir medya tarihi yerine sömürgecilik tarihi ile ilişkilendirilerek bir medya ve iletişim tarihi anlatısı oluşturulması yoluna gidilmesinin, kapsayıcı bir tarihsel anlatıya daha uygun olacağı açıktır. Örneğin medya ve iletişim tarihinin gelişimine ve bu alana ilişkin akademik bilgi birikiminin de içinde oluştuğu son beş yüz yıllık tarihî evrenin sömürgecilik üzerinden sınıflandırılmasına paralel bir medya ve iletişim tarihi yazılabilir ve anlatılabilir olması gerekir.

Batılı Sömürge ve İmparatorluk Aşamaları			
Aşama	Süreç-Zaman Dilimi	Yayılma Yönü	Bölgesel Odak
Birinci Aşama	1415–1775	Yayılma	Amerika kıtası
İkinci Aşama	1775–1825	Daralma	Amerika kıtası
Üçüncü Aşama	1825–1914	Yayılma	Afrika, Asya, Pasifik
Dördüncü Aşama	1914–1940	Dengesiz Denge	Ortadoğu
Beşinci Aşama	1940–1980	Daralma	Afrika, Asya, Pasifik
*Kaynak: David B. Abernethy, *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires, 1415-1980* (New Haven: Yale University Press, 2000), Tablo 2.2, s. 24.*			

Filistin'deki soykırımın haberleştirilmesinde tarihsel ve toplumsal bağlamın yerleşimci sömürgecilikle şekillendiği gerçeği dikkate alındığını bu tür bir tarih anlatısının aynı zamanda güncel habercilik mesleğinin normları, terminolojisi ve bunların uygulamaları ile doğrudan ilişkisinin bulunduğu daha net

fark edilecektir. Bu tür bir tarih anlatısı merkeze alındığında Türkiye'nin temel hikâyesinin de aslında Batı Avrupa'da ortaya çıkan güç merkezlerine karşı verilen bir mücadele olduğu daha net görülebilecektir. Sömürge imparatorluklarının güç temerküzünde yeni bir siyasal-toplumsal düzenin kurulduğu bir Batı Avrupa tarihi karşısında Türkiye'nin odaklandığı konu, düzen kurmanın ötesinde bir düzensizlik sorununu aşma çabasıdır.

Şerif Mardin'in Türkiye'nin son iki yüz yıllık deneyimini, bir iletişim krizi olarak tanımlıyor. Hüsamettin Arslan bunu epistemik buhran kavramı ile analiz ediyor. Tam da bu çerçevede aslında, alan literatürünü ve özellikle de medya tarihi uygulama materyallerini dikkate alacak olursak, Türkiye olarak bizim temel problemimiz, bilgi problemi çerçevesinde kodlanmış durumda. İlk gazetemizin ilk sayısının başyazısında yer alan ana vurgu *zamanın ruhunu kavramak ve olup biteni hakkıyla bilmek* terkipleri bunu ortaya koymaktadır. Şerif Mardin'in *iletişim krizi* ve Hüsamettin Aslan'ın *epistemik buhran* kavramsallaştırması ile ele alınan Türkiye'nin iki yüz yıllık modernleşme tecrübesi, mevcut siyasal-toplumsal düzenin karşı karşıya olduğu krizi aşma ve yeni düzen (*nizam-ı cedit*) içerisinde varlığını sürdürerek güçlenme arayışı ve çabasıdır. Bu noktada hem Türkiye'nin hem de diğer Batı-dışı ülkelerin karşı karşıya kaldığı temel problemlerinden biri, medya ve iletişim alanı itibarıyla özellikle de medyanın ortaya çıkışındaki konumlandırma dikkate alındığında *bilgi* problemidir. Hâlâ da temel problemimiz, bilgi alanına ilişkindir. Bu anlamıyla, akademi ve medya profesyonellerinin oluşturduğu yeni ortamda modernleşme süreci bağlamında el alabileceğimiz şekilde, aslında Türkiye, üç aşamalı bir dönüşüm çabasını ortaya koymuştur:

1. Kurumsal dönüşüm
2. Aktör dönüşümü
3. Bilgi ve enformasyon dönüşümü

Türkiye'nin karşıya kaldığı krizi aşmak için bir yeniden yapılanma süreci olarak modernleşme tecrübemizin analizini mümkün kılan önemli dönüşümlerden biri, kurumsal dönüşümdür. Bu kapsamda mektep, gazete-medya ve darülfünun-üniversite gibi yeni kurumlar kuruluyor. Kurumsal dönüşüme eşlik eden ikinci önemli dönüşüm, aktör dönüşümüdür. Yeniden yapılanmanın kurumsal dönüşüm boyutunu yönetecek ve yürütecek aktör dönüşümü (muharrir, münevver, akademisyen vb.), aynı zamanda zamanın ruhunu kavrayacak, olup biteni hakkıyla bilmemizi mümkün kılabilecek bilgi problematiğine çare arıyor. Bu noktada da üçüncü dönüşüm olan bilgi ve enformasyon dönüşümü yaşanıyor. Dolayısıyla, bilgi sosyolojisinin üç temel çalışma alanı olan *bilgi üretici kurumlar, bilgi üretici aktörler ve bilgi ve enformasyon alanlarına* ilişkin yaşanan büyük dönüşüm, Türkiye'nin modernleşme sürecini kapsamlı bir analize tabi tutmaya imkân verir niteliktedir. Bunun alan bazlı iyi bir örneği de medya ve iletişim çalışmaları/alanıdır.

Türkiye'nin aslında, son iki yüz yıllık süreçte yeniden yapılanarak bağımsız, güçlü bir şekilde varlığını sürdürme çabasının ana unsurları olan bu üç boyutlu dönüşüm, sömürgecilik-sömürge karşıtı hareketler, emperyalizm-antiemperyalizm konusu göz ardı edilerek daha çok gerilik-ilerilik ve gelenekselik-modernlik, gelişmişlik-gelişmemişlik ikilemlerine hapsedilmiş durumda. Türkiye'nin modernleşme tecrübesinin ve tarihsel analizinin bu anlamıyla, ikiliklere hapsedilmiş okumaları aşacak şekilde yeniden okunması ve çerçevelenmesi gerektiğine ilişkin bir çağrıyı medya ve iletişim alanı üzerinden gündeme getirmeye çalışıyorum.

Türkiye'nin modernleşme hikâyesinin temel çerçevesi aslında, bir tür sömürgecilik ve sömürge karşıtı bir alanda görülmesi ve bunun da Batı-dışı dünyanın genel arayışı ile ilişkisinin de kurulmasına ihtiyaç var. Batı-dışı dünyada çıkarılan ilk gazeteler, ya sömürgeci güçler tarafından sömürgeciliğin bir parçası olarak çıkarılmış ya da sömürgecilik karşıtı hare-

ketlerin doğal bir parçası hüviyetiyle yayın hayatlarına başlamışlardır. Sinema, halkla ilişkiler ve reklamcılık alanlarında da benzer şekilde sömürgecilik ve emperyalizm ile ilişkilerini hatırlanmaya ihtiyaç var. İletişim fakültelerinde de bunu yeniden öğretecek şekilde medya ve iletişim alanının bu konuyu sadece bu yönde sorunsallaştırılması bile çok önemlidir. Disipliner oluşumun başlangıcında ve belli dönemlerinde zaten var olan Avrupa-merkezcilik, sömürgecilik, dekolonizasyon, emperyalizm, iletişim emperyalizmi, medya emperyalizmi kavramları etrafındaki tartışmaların ve değinilerin hatırlanması, mesleki eğitimin parçası kılınması ve yeniden derinlemesine araştırma konusu kılınması ile bu alanda bir süreklilik sağlanabilir.

Bu anlamıyla çalışmalar olsa da ana akım anlatı ve bilgi birikimi, maalesef dikotomiler etrafında inşa edilen anlatının devamı şeklinde yürüyor. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı bu sorunların gelişme, kalkınma ve yeni düzen içerisinde varlığını sürdürmeye dair sektörel pratiğin kendisi, özgün terminolojisini üretemediği için, yaşadığı coğrafyanın hikâyesini ve derdini anlatırken bile aslında farkına varmadan bir tahakküm ilişkisini de yeniden üretiyor. Örneğin, İsrail'in Filistin'e yürüttüğü soykırımı haberleştirirken bir anda İsrail'in tercih ettiği ve ortaya koyduğu *terminoloji veya anlatı çerçevelemesini* haber dilinde kullanılabiliyor.

Muazzam organizasyonlar kurabiliyoruz, fakülte kurabiliyoruz, uluslararası düzeyde işleyebilecek haber kuruluşları kurabiliyoruz ama bir değer olarak habercilik anlayışları, terminolojisi, haber kılavuzları ve bu alanın düşünsel birikimine dair birikimleri ortaya koymada ihtiyacı karşılayabilecek bir sonuç ortaya konulamadı. Bu noktada hem akademik alanda hem de sektörel uygulamalar noktasında büyük bir problemimizin olduğu gerçeği ile samimiyetle yüzleşmek lazım. Biraz bu çerçevede medya ve iletişim alanının dekolonizasyonunu da odağa alarak yeni araştırmacı arkadaşlarımızın katkılarıyla Türkiye'nin tarihsel tecrübesinin akademik ve mesleki pratiğini görmeye imkân verecek ama aynı zamanda da bu alan-

da üretilmiş bilgi birikimini hızlı bir şekilde gözden geçirecek çoklu okumalarla yeni bir tarihyazımının parçası kılacak bir çabaya ihtiyaç var. Sadece eğitim-öğretim sürecini tamamlamak ve mesleki sorumlulukları yerine getirecek mevcut materyallerden yararlanarak işimizi yürütmekle sınırlı kalınmayacak şekilde bu alanın sorunlarına, özgün katkı yapacak şekilde kavramsal, kuramsal bilgi üretiminin yapılması gerekir. Üretilecek bilgi birikiminin de sektörel kullanımı ve uygulama alanlarını da besleyecek şekilde habercilerimize, reklamcılarımıza, sinemacılarımıza, medya ve iletişim alanındaki diğer çalışmalara da katkı verebilecek bir tarihsel çerçevede bilgi üretilmesi gerektiğini hatırda tutmak gerekir.

Medya ve iletişimin sömürgecilikte kullanımına ilişkin öne çıkan vurgular olan sömürülen ev sahibi kadim halklara tepeden bakmak, özgüvenlerini kırmak ve batılı değerleri benimseyici bir tutuma sevk etmektir. Bu ve benzeri yürütülen iletişim stratejilerinin olunarak yürütülen akademik ve mesleki uygulamalarda, Türkiye'nin aslında bir direnç geliştirme ve kendi sesini bulma çabası var. Ünsal Oskay, Oya Tokgöz, Uygur Kocabaşoğlu ve diğer kurucu isimlerin çalışmalarında Batılı sosyal bilimcilerin bu yöndeki tutumlarına itirazlar görülebilir. Avrupa-merkezci yaklaşımların bir tahakküm ilişkisine ve bağımlılık sorununa dönüşebileceği, gelişim ile iletişim arasındaki ilişkiye yönelik geliştirilen kuramsal çerçevelerin Türkiye'nin ihtiyaçları ve tarihsel-toplumsal tecrübesine uymadığına ilişkin tartışmaları tekrar hatırlamaya değerdir. Bu tartışmaların ve itirazların Batı-dışı dünyanın ortak çabası ile BM bünyesinde daha adil ve daha etkili bir iletişim düzeni arayışı çerçevesinde yürütüldüğünü de unutmamak lazım. UNESCO bünyesinde 1970'ler ve 1980'lerde yürütülen uluslararası düzeydeki enformasyon akışının adil ve etkili olması noktasındaki çabanın somut bir örneğini McBride komisyonun çalışmaları ve raporudur. *Birçok Ses Tek Bir Dünya* adı ile Türkçeye de kazandırılan bu raporun ana odağı, daha adil ve daha etkili bir uluslararası iletişim ve enformasyon düzenidir.

Bu arayışın 1990'lardan itibaren internetin ve dijital katılımın da belli oranda etkisi ile bir süre unutulduğu söylenebilir.

Şu anda ise küre ölçeğinde medya ve iletişim alanı özelinde bir düzen sorunu ve bunu aşmaya ilişkin bir arayış var. Medya ve iletişim alanı özelindeki bu düzen arayışı meselesini, geçmiş birikimi ve özellikle de BM-UNESCO bünyesindeki 50-60 yıllık çabayı da hatırlayarak akademinin ve mesleki uygulamaların gündemine taşımak gerekir. Buna ilişkin bilgi üretiminin kalıcı bir gündemle devam etmesinin temel bir ihtiyaç olduğunu değerlendiriyorum. Devamında da yine sektörel uygulamalara rehberlik edebilecek kılavuzların ve özgün terminolojilerin üretilebileceği ve bunu da hayata geçirebilecek meslek profesyonellerinin ve akademisyenlerin ortaklaştığı bir ortamın oluşturulmasına ihtiyaç var. Epistemik cemaat olarak akademinin öncülüğünde sektörün ortaklığı ile adil, eşitlikçi, çoğulcu ve özgürleştirici bir enformasyon ve iletişim ekosisteminin inşası gibi bir ümidin, beklentinin veya hayalin peşine gitmek ve bu uğurda emek vermeyi gerektiren bir durum var karşımızda. Bu tür bir çaba, olanı hatırlayarak hafızayı canlı tutmak ve yeniden inşa etmenin de zemini olacaktır. Bu anlamıyla kavramların yeniden anlamlandırılması, sömürgeci zihniyetin taşıyıcı anlam unsurlarının elenmesi ve bu noktada medya ve iletişim çalışmalarının yeniden gözden geçirilmesi önemli bir adım olacaktır. Literatürde zaten yeterince gündem edilen sömürgecilik ve sömürge karşıtı boyutu ile medya ve iletişim alanını sektörel ve akademik boyutlarının gündem edilmesine dair çağrıyı, daveti tekrar etmiş olayım.

Tepkisel pozisyona itilme ve var olan bilgi birikimine kategorik bir karşı duruma da düşmeden dekolonizasyon literatürünü olabildiğince kapsamlı ve derinlikli analize tabi tutmak gerekir. Zira var olan literatürün niteliği dekolonizasyonun dekolonizasyonuna ihtiyaç duyacak eleştirileri de üzerine çekmiş durumdadır. Dekolonizasyon literatürünün dekolonizasyonuna da ihtiyaç olacak kadar oluşmuş bir literatür var. Burada da "dekolonizasyon" kavramının içinin boşaltılarak moda bir

terime dönüşme riski, küresel kapitalizmin alternatif medya hareketlerini ticarileştirme tehlikesi ve ulusal düzeydeki iktidarların "dekolonizasyon" söylemini ayrıştırıcı bir milliyetçi propagandaya alet etme ihtimali vurgulanıyor.

Türkiye açısından bakılacak olursa öncelikle küresel tarih anlayışını dikkate alarak sektörel düzeyde bir alan tarihyazımına ihtiyaç var. Bu alan tarihyazımının mukayeseli bir perspektiften hareketle küresel bir medya ve iletişim tarihi yazımına katkı yapmaya talip olunması, tüm Batı-dışı dünya için de bir ihtiyacı karşılayacaktır. Türkiye'nin ise kendi özelinde medya ve iletişim tarihi henüz bütünsel açıdan yazılamadığı için ve bu da tarihin konusu olarak görüldüğü için medya ve iletişim çalışmalarının biraz dışında kaldığı söylenebilir. İmparatorluk dönemi Türkiye'sinin çok dilli, çok alfabeli medya ve iletişim tarihinin yazımı, aynı zamanda medya ve iletişim çalışmalarının ve mesleki uygulamalarının da önemli bir birikimi olacaktır. Bütün bir imparatorluk coğrafyasındaki medya ve iletişim tarihi henüz yazılmadı. Bunun ötesinde iletişim fakültelerindeki mevcut akademik kadro ile çok dilli ve çok alfabeli yapısı ile sadece İstanbul'daki medya ve iletişim tarihini yazacak bir donanımdan yoksun olduğu söylenebilir. Yani İstanbul'un medya ve iletişim tarihini yazmak için bile çok dilli çok alfabeli bir medya ve iletişim tarihini araştırabilecek çok fazla uzmana ve yoğunlaşmış bir alt çalışma alanına ihtiyaç var.

Bu anlamıyla tarihle kuracağımız ilişkinin kendisi, günümüzdeki mesleki ihtiyaçlara ve yönelimlere de yarın için kurulacak ve oluşturulacak sektörel arayışlardaki meselelere dair de bir çözüm getirme potansiyeli barındırmaktadır. Öncelikle alanın tarihi ile bu tarz bir ilişkilenmeyi öne çıkarmak gerekir. Bu noktada Türkiye'deki medya ve iletişim çalışmalarının doğuş ve kuruluş evresi olan 1960'lar, 70'ler, 80'lerde var olan itirazları, sömürgecilik, sömürge karşıtı hareketler, mukavemet/direnç geliştirme ve buna ilişkin tartışmaların bir izleği olarak hatırlamak, önemli bir adım olacaktır. Bu tür bir çabanın ve meselenin kavramsal çerçevesini tepkisellikten

uzak, özgüvenle çok boyutlu bir bilimsel çaba ile gerçeklikle yüzleşerek mevcut durumun kabulü ile paradigmatik bir çözüme ihtiyaç var. Türkiye'nin bu anlamıyla sahip olduğu bagajlar, psikolojik bariyerler hem siyasi kutuplaşma meselesi hem entelektüel alanın kendi içindeki krizleri dolayısıyla imkânlar barındırdığı kadar çatışma ve gerilimi de barındırıyor. Konuyu gündeme taşırken tedbirli, mesafeli ve tepkisellikten de uzak bir tutum içerisinde bir bilgi üretim alanı ve akademik/entelektüel hayatın temel problemi olarak meseleye yaklaşmak önemlidir. Tam da bu noktada özgüvenle kurucu düzeyde katkı yapılabilecek bir başka husus da 2016 yılından bu yana küre ölçeğinde devam eden bir medya ve iletişim düzeni kurma arayışıdır. Başta "Brüksel etkisi" kavramı ile ifade edilen Avrupa Birliği ve Kuzey Amerika'daki arayışlarla birlikte BM düzeni içerisinde kurulan medya ve iletişim düzeni çatırdıyor, hatta krize girmiş durumda ve bunu aşmaya yönelik bir düzen arayışı devam ediyor. Bu anlamıyla da küresel ölçekli bir mecburiyetler alanı oluşmuş durumda. Bu mecburiyetler alanına kurucu ve özne olarak bireysel düzeyde, sivil toplum düzeyinde, kamu düzeyinde, özel sektör düzeyinde dâhil olma motivasyonu canlandırmak lazım. Yani olanların peşinde sürüklenerek takip etmek ve tüketici olmak değil, aynı zamanda sadece Türkiye'nin meselesi şeklinde değil, sadece Batı-Doğu, Güney-Kuzey karşıtlığı üzerinde değil, kapsayıcı çerçevede çözüm üretme konusunda da özne olmaya talip olmak gerekir. Meslek profesyonellerinin, sektör aktörlerinin de alanın mesleki pratikleri noktasında sorumluluklarını yerine getirmeye, akademinin de üzerine düşen sorumlulukları ihmal etmeden kurucu olma motivasyonuyla, kuruculuk iddiasıyla medya ve iletişim alanındaki düzen arayışına katkı vermesi gerekir. Bu noktada da dikotomileri aşabilecek bir anlayışla kapsayıcı bir katkı vermeye tüm paydaşları davet etmiş olayım.

Akademik ve sektörel potansiyelimizi harekete geçirebilecek arayışlarımız var. Biraz bu arayışları çoklu aktörlerle her düzeydeki paydaşla birlikte toplumsal alanla da bağı diri tu-

tarak sektör ve akademi içerisindeki muhitleri oluşturmak ve canlı tutmakla geliştirmek gerekir. Çoklu alanlara sahip bir akademik çalışma alanı ve meslekler alanı olarak medya ve iletişimin alt alanları üzerinde yoğunlaşma gündeme gelebilirse belki geleneğe dönüşebilir. Geleneğe dönüşürse rekabete dönüşebilecek farklı topluluklar, bilim insanı toplulukları ortaya çıkar. Mesleki açıdan da sektör bunda ısrar ederse, küre ölçeğinde istifade edilebilir sonuçlar elde edilebilir

Bu tür bir tarihsel ve kuramsal çerçeveden hareketle mukavemet, dekolonizasyon ve enformasyon ekosistemi kavramlarını odağa alan adil ve etkili iletişim düzeni arayışı, 2024-2025 akademik yılı Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesinin ana gündemi olarak kararlaştırıldı. Bu noktada Medya ve İletişim Çalışmaları alanında lisansüstü araştırma yapan genç akademisyen adaylarını bir araya getiren kalıcı bir platform olma hedefiyle Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından ilki 2014 yılında sempozyum ve 2017, 2018, 2019 yıllarında da Türkiye genelinde başvuruya açık ulusal bir kongre olarak düzenlenen Marmara Lisansüstü İletişim Öğrencileri Kongresi, *adil ve etkili bir iletişim düzeni arayışı, mukavemet, dekolonizasyon ve enformasyon ekosistemi* teması ile uluslararası düzeye çıkartılarak 2025 yılında yeniden yapıldı.

Adil ve Etkili Bir İletişim Düzeni Arayışı, Mukavemet, Dekolonizasyon ve Enformasyon Ekosistemi başlığıyla küresel iletişim sisteminin yapısal eşitsizliklerini sorgulayan eleştiren ve çok boyutlu yaklaşımlara alan açmayı amaçlayan kongre, Türkiye'deki medya ve iletişim çalışmalarının odağına dekolonizasyonu gündemine alan Türkiye'deki medya ve iletişim alanındaki ilk akademik buluşmalardan biridir. İki gün boyunca süren bu yoğun akademik programda sömürgecilik, sinema ve temsil, sinema, self-oryantalizm ve sömürgecilik, dijitalleşme, aktivizm, savaş ve temsil, sömürgecilik, Avrupa-merkezcilik ve Batı-dışılaşma, dijitalleşme, dezenformasyon ve veri sömürgeciliği, dijital iletişim, manipülasyon ve yapay zekâ başlıklı altı

oturumda 10 farklı üniversiteden 27 araştırmacı 25 bildiri sundu.

Kongrenin bir çıktısı hüviyetiyle hazırlanan bu kitap ve devamında gelecek eserlerde medya ve iletişim alanına ilişkin şu alt alanlarda ciddi katkı sağlanabileceği öngörülebilir.

- *Türkiye'nin tarihsel-toplumsal tecrübesi ve bilgi birikiminin araştırılması ve mevcut alan birikiminin parçası kılınması:* Türkiye'nin medya ve iletişim çalışmalarının ve mesleki tecrübenin tarihinin, "kurum-aktör-bilgi" boyutları ile yazılması, bugün ve gelecekteki nitelikli ve özgün metinler açısından temel bir ihtiyaçtır.
- *Batı'nın sosyal ve beşerî bilimler birikiminin bir parçası olan medya ve iletişim çalışmalarının Türkiye'deki izleri ve alımlanması:*
  - Batılı bilgi birikiminin Türkiye'ye aktarılmasının (alımlanma) tarihsel seyrinin ortaya çıkarılması, hem mesleki pratikle ilişkisi hem de mevcut akademik bilgi üretimindeki işlevi ve etkisini belirlemek açısından gereklidir.
  - Türkiye'deki 75 yıllık akademik birikimi yeni arayışlarda ve kurumsal yapılanmalarda değerlendirmek üzere kapsamlı araştırmalara konu edilmesine ihtiyaç ardır.
  - Türkiye'deki birikimin tarihsel tecrübenin ortaya çıkarılmasının yanında Batılı medya ve iletişim çalışmaları birikiminin birincil kaynaklardan yararlanarak yeniden okunması ve Türkiye'den hareketle çoklu okumalarla yeni tarihyazımlarının yapılması, küresel düzeyde de bir ihtiyacı karşılayacaktır.
  - Almanca ve İtalyanca konuşan dünyanın bilgi birikiminin bir kısmı Türkçeye kazandırılmış olsa da 75 yıllık Türkiye'deki medya ve iletişim çalışmaları bilgi birikiminin daha çok İngilizce ve Fransızca alanyazının Türkçeye aktarılmasından oluşmakta olduğunu

söyleyebiliriz. Bunun da aşılması gerektiğini belirtmiş olalım.

- *Medya ve iletişim çalışmalarının alan tarihyazımı ve alan bilgi üretiminin geleceği:*
  - Bilim dili (İngilizce, Fransızca, Almanca, Çince, Rusça, Japonca, Arapça vd.), ülke (Birleşik Krallık, ABD, Kanada, Fransa, Rusya, Çin, Mısır, Türkiye vd.), kıta (Avrupa, Amerika, Asya, Afrika vd.), okul-ekol (Chicago, Frankfurt, Birmingham, Ankara, İstanbul vd.) gibi kriterler çerçevesinde medya ve iletişim çalışmaları birikiminin tarihinin Türkçe yazımı, daimi gündemlerden biri olmalıdır.
  - Medya ve iletişim çalışmalarının tarihyazımını, ikili karşıtlıkların (liberal-eleştirel, tutucu-değişimci) yer aldığı tasniflerin ötesinde çoklu kriterlerden çoklu okumalar yapan mukayeseli araştırmalara yönelmek ön açıcı olabilecektir.
  - Batı-dışı toplumların ve Türkiye'nin modernleşme öncesi tarihsel birikimini de hesaba katarak medya ve iletişim çalışmaları alanına denk gelen birikimin gündeme alınması ve incelemelere konu edinmesi gereğini unutmamak gerekir.
  - Bu tür araştırmalar sadece tarihsel olanı gün yüzüne çıkarmak için değil yeni arayışlar bağlamında geleceğin medya ve iletişim çalışmalarının niteliği ve özgünlüğü açısından temel bir ihtiyaç ve gerekliliktir.
- *Medya ve iletişim eğitimi ile mesleki pratiğin işleyişi ve normlarının yeniden yapılanması*
  - Kavram-kuram-medya sistemi ve mesleki pratik arasındaki ilişkinin fark edilmesi, yeniden yapılandırılması ve insanlığa karşı işlenen suçlarda bir mukavemet alanı olarak işlevselleştirilmesine yönelik çalışmaların kurumsallaştırılması gerekir.

Neticede radikal denilebilecek bir paradigma değişimini de beraberinde getirecek şekilde medya ve iletişimin dekolonizasyonu, sadece medya temsillerinin çoğullaşmasını değil aynı zamanda bilginin yeniden tanımlandığı, medya ve teknoloji sahipliğinde çoğullaşmanın sağlandığı, iktidarın dağıtıldığı ve alternatif iletişim biçimlerinin mümkün kılındığı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Çoğul paradigmalarla bilgi üretim ve dağıtımının demokratikleşmesi, insan haysiyetini ve can güvenliğini koruyacak bir iletişim dili ve medyatik anlatının korunması, adil bir teknoloji ve iletişim altyapısının kurulması hedefi ile küresel medya ve iletişim düzeninin yeniden inşasını getirecek şekilde sömürgeciliğin tüm formlarından azade bir dünyayı hedeflemek, hem bir ihtiyaç hem de bir haktır.

KAYNAKÇA VE OKUMA ÖNERİLERİ

Asseraf, A. (2019). *Electric News in Colonial Algeria*. Oxford University Press

Aydeniz, H. (2025), Epistemik Mukavemet: Haklılığın Gaspını Önlemek ve Tanıklık Yoluyla Varolmak, *Nihayet* Dergisi, Ağustos 2025, Sayı: 128, s. 86-96

Aydeniz, H. (2025). Bir Çağrı ve Arayış: Soykırımı Haberleştirebilecek Bir Medya Yapılanması. *Kamuda Sosyal Politika* Dergisi, Ağustos 2024, Yıl:17, Sayı: 48, s. 53-58

Aydeniz, H. (2026). "Önleyici Habercilik". *Filistin Sözlüğü*. Anadolu Ajansı Yayınları (yayım aşamasında)

Aydeniz, H. (2026). "Medya ve İletişimin Dekolonizasyonu". *Filistin Sözlüğü*. Anadolu Ajansı Yayınları (yayım aşamasında)

Aydeniz, H. (2019). "İletişim", *Temel İslam Ansiklopedisi*. İSAM Yayınları.

Aydeniz, H. (2019). "Medya", *Temel İslam Ansiklopedisi*. İSAM Yayınları.

Aydeniz, H. (2023). *Türkiye'de Medya ve İletişim Çalışmaları: Alan Tarih Yazımına Giriş*. Sonçağ.

Langmia, K. (2022). *Decolonizing Communication Studies*. Cambridge Scholars Publishing.

MacBride, S. (1980). *Many Voices One World -Towards a New More Just and More Efficient World İnformation and Communication Order* (Türkçe çevirisi: *Bir Çok Ses Tek Bir Dünya İletişim ve Toplum - Bugün ve Yarın*), UNESCO. https://waccglobal.org/wp-content/uploads/2020/07/MacBride-Report-English. pdf adresinden edinilmiştir.

Mellado, C. Ve Waisbord, S. (2014). "De-westernizing Communication Studies: A Reassessment". *Communication Theory* (24 (2014) 361–372)

Nhemachena, A., Hlabangane, N. ve Matowanyika, J. Z. Z. (2020). *Decolonising scence, technology, engineering and mathematics (STEM) in an age of technocolonialism: Recentring AfricaniIndigenous knowledge and belief systems.* Langaa Research & Publishing CIG.

Tran, D. (2021). *Decolonizing university teaching and learning: An entry model for grappling with complexities.* Bloomsbury Academic.

Üniver, M. (2022). "Sömürgecilik", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. TÜBİTAK. 01.06.2025 tarihinde https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/somurgecilik adresinden edinilmiştir.

Wang, G. (ed.) (2011). *De-Westernizing communication research altering questions and changing frameworks.* Routledge

Wood, D.A (2020). *Epistemic decolonization: A Critical Investigation into the Anticolonial Politics of Knowledge*. Palgrave.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEKOLONİZASYON, SÖMÜRGE SONRASI TEMSİLLER VE MUKAVEMET

SİNEMADA KÜLTÜREL EMPERYALİZMİN TEMSİLİ: GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ANALİZ

SERAY ORUÇ*

Giriş

Göstergebilim, anlamın nasıl üretildiğini ve iletildiğini inceleyen bir disiplin olarak 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle iletişim, edebiyat ve medya çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Roland Barthes, göstergebilimi yalnızca dilsel bir sistem değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yapılar içinde işleyen bir anlamlandırma süreci biçiminde ele almıştır. Ona göre göstergeler, yalnızca yüzeyde görünen anlamları değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel kodlarla yüklü derin anlamları da barındırır.

Bu bağlamda sinema, yalnızca bir eğlence aracı olmanın ötesinde, kültürel normları yeniden üreten ve yaygınlaştıran bir ideolojik aygıt olarak değerlendirilebilir. Özellikle küresel sinema endüstrileri, belirli yaşam tarzlarını ve değerleri ön plana çıkararak kültürel emperyalizmin en güçlü araçlarından biri hâline gelmiştir. Filmler aracılığıyla, baskın kültürün değerleri diğer toplumlara aktarılır ve bu süreç, genellikle izleyicilerin farkında olmadan içselleştirdiği bir ideolojik yönlendirme mekanizmasına dönüşür.

* İstanbul Medipol Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, serayoruc@gmail.com orcıd no: 0009-0004-1982-1447.

1947'de yayınlanan *Aydınlanmanın Diyalektiği* kitabında Horkheimer ve Adorno kültür olgusunu bir ürün saymıştır ve ardından ilk kez "kültür endüstrisi" kavramını sunmuştur. Adorno'ya (2003) göre, kültür endüstrisi sürecinde kültür, toplumun dinamikleri içinde doğal biçimde gelişen ve tabandan yukarıya doğru şekillenen bir olgu değildir. Aksine, yukarıdan aşağıya dayatılan, merkezi bir yapı tarafından yönlendirilen bir sistem biçiminde işler. Adorno'nun bakış açısına göre, kültür endüstrisi, halkın kendiliğinden oluşturduğu bir kültürel üretim sürecinden ziyade, siyasi ve ekonomik gücü elinde tutanların yönlendirdiği, ticari bir metaa dönüşmüştür. Kapitalist sistem içinde kültür, yalnızca sanatsal veya toplumsal bir olgu olmanın ötesinde, alınıp satılabilen ve geniş kitlelere ulaşması ideolojik bir amaç taşıyan bir araç hâline gelmektedir. Popüler kültürün geniş kitlelere yayılması, değerinin artırılması ve bir norm hâline getirilmesi süreci de kültür endüstrisinin temel işleyiş mekanizmasını gözler önüne sermektedir.

Sosyolojik bir ifade olarak kültürel emperyalizm kavramının pek de uzun bir geçmişe sahip olmadığı ve özellikle 1960'lardan itibaren birtakım akademik araştırmalarda kullanılmaya başlandığı bilinmektedir (Tomlinson, 1999).

Kültürel emperyalizm, 'gelişmiş' ülkelerin (özellikle ABD ve bazı Batılı devletlerin), küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan çeşitli unsurlar aracılığıyla 'az gelişmiş' ülkeleri etkilemesi, kendi kültürel değerlerini dayatarak onları kendine benzetmeye çalışması ve bu sayede daha kolay kontrol edebilmesidir. Kısaca, kültürel emperyalizm, 'gelişmiş' ülkelerin uyguladığı bir baskı ve sömürü mekanizmasıdır (Dever ve Bulut, 2016).

Bu metinde, sinemanın kültürel emperyalizmi yeniden üretme biçimlerini inceleyerek, göstergebilimsel bir analiz yöntemiyle ideolojik mesajların nasıl kurgulandığını çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, *Şirinler 1* filmi Roland Barthes'ın "iki düzlemli" (*denotasyon* ve *konotasyon*) analiz yöntemi kullanılarak yapımın içerdiği kültürel kodlar ve ide-

olojik mesajlar değerlendirilecektir. Filmde baskın kültürün nasıl temsil edildiği, karakterlerin ve anlatı yapısının hangi değerleri öne çıkardığı ve bu unsurların izleyici üzerindeki muhtemel etkileri çözümlenecektir.

Sinemada Kültürel Emperyalizm ve Göstergebilim

Kültürel Emperyalizm ve Sinema

Kültürel emperyalizmi derinlemesine incelemeden önce, bu kavramı oluşturan iki temel kelimeyi ayrı ayrı ele almak daha uygun düşecektir. Öncelikle "kültür" ve ardından "emperyalizm" kavramlarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, bu kavramların kültürel emperyalizm bağlamındaki anlamlarını daha iyi anlamamıza imkân tanıyacaktır. Bu şekilde, her iki kavramın teorik temelleri ve birbirleriyle ilişkileri daha açık bir şekilde ortaya konabilir.

Kültür, yalnızca sanat ya da eğitimle sınırlı kalmayan, aynı zamanda kurumlar ve günlük hayatımızdaki davranışlarımızda da karşımıza çıkan, belirli anlam ve değerleri taşıyan özel bir yaşam biçimidir. Eş deyişle kültürün analizi, bir toplumun veya kültürün içinde gizli ya da açık olarak yer alan anlamların ve değerlerin ortaya konması sürecidir. Bu, bir kültürün nasıl şekillendiğini ve o kültürün üyelerinin hayatlarını nasıl etkilediğini anlamayı amaçlar (Williams, 1965).

Giddens ise kültürü (2016) "bir toplumsal grubun değerleri, kuralları, alışkanlıkları ve yaşam biçimlerinin birbirine uyum sağladığı bir yapı" biçiminde tanımlamaktadır. Bu bağlamda, kültür, insanları bir araya getirerek toplumsal dayanışmayı güçlendirir; yani, toplumun varlığı kültüre dayanır. Diğer taraftan, Geertz'e göre kültür, bizlerin kendimizi tamamladığı bir araçtır. Ancak bu tamamlanma, genel anlamda kültürle değil, kültürün farklı ve özel biçimleriyle gerçekleşir. Örneğin, Dobualılar ve Javalılar, Hopiler ve İtalyanlar, üst sınıf ve alt sınıf gibi gruplar, kültürel farklılıkları kendi öz benliklerini inşa ederken kullanırlar (Geertz, 2020).

Emperyalizm, kültüre kıyasla daha belirgin bir tanıma sahip, çerçevesi daha net çizilmiş bir kavramdır. Tomlinson'a (1999) göre, emperyalizmin iki farklı türünden söz etmek mümkündür. İlkin 19. yüzyılda sömürgecilikle ilişkilendirilen ve siyasi sisteme atıfta bulunan emperyalizm; saniyen ise, 20. yüzyılın başlarında modern kapitalizmin gelişim aşamalarının Marksist analizine dayanan ve ekonomik sisteme referans veren emperyalizm bulunmaktadır (Tomlinson, 1999, s. 15-16).

Kültürel emperyalizm kavramı net bir tanıma sahip değildir ve bunun temel sebeplerinden biri, hangi emperyalizm türüne atıfta bulunulduğuna dair belirsizliktir (Tomlinson, 1999, s. 15). Tıpkı kültür kavramı gibi, kültürel emperyalizm de evrensel ve tek bir tanıma sahip değildir. Farklı düşünürler, kendi ideolojik perspektiflerine göre kavrama çeşitli anlamlar yüklemiştir. Ancak, her iki emperyalizm tanımını da içerecek şekilde kültürel emperyalizm, "yabancı bir kültürün değer ve alışkanlıklarını, yerel kültür pahasına yaymak ve yüceltmek için ekonomik ve siyasi gücün kullanılması" şeklinde tanımlanabilir (Tomlinson, 1999, s. 14).

Ekonomik sömürü ya da askerî kuvvetin ötesinde bir eşitsizlik sürecini ifade eden kültür emperyalizmi kavramı, 1960'larda ortaya çıkmış ve 1970'lerde ilgi odağı olmuştur. Kültür emperyalizmi kavramı, uluslararası iletişim alanındaki eşitsiz bir bağımlılık ve sömürü ilişkisini açıklamak için kullanılmıştır (Uzun, 2013).

Sinema, teknolojik ilerlemelerin bir sonucunda ortaya çıkmış ve zaman içinde gelişerek bugünkü hâlini almıştır. Ancak, 1895 yılında Fransa'da Lumière Kardeşler tarafından geliştirilen sinematograf ile çekilen *Trenin Gara Girişi* (Louis Lumière & Auguste Lumière, 1895) filmi, sinemanın doğuşu kabul edilmektedir. Başlangıçta yalnızca bir eğlence aracı biçiminde ortaya çıkan sinema, zamanla endüstrileşerek hem bir iletişim hem de propaganda aracı kimliği kazanmıştır. Başka bir ifadeyle, sinema; sanat, endüstri ve toplumsal bir güç unsuru ola-

rak kitle iletişim aracı işlevi görmektedir (Gezmen & Gürkan, 2016, s. 202).

Kültürel emperyalizm, yabancı bir kültürün ekonomik ve siyasi güç kullanılarak yerel kültür üzerinde baskın hâle gelmesi sürecini ifade etmektedir (Tomlinson, 1999, s. 14). Sinema ise yalnızca bir sanat formu değil, aynı zamanda toplumsal bilinç ve kültürel değerlerin yayılmasında önemli bir araçtır. Bu bağlamda sinema, kültürel emperyalizmin en etkili mekanizmalarından biri olarak değerlendirilir.

Bu bağlamda sinema, kültürel emperyalizmin en etkili araçlarının başında gelmesi hasebiyle hegemonik kültürel değerleri yaymakta ve yerel kültürel kimliklerin dönüşümüne neden olmaktadır. Bu süreç, özellikle küreselleşmeyle birlikte hız kazanmış ve sinemanın kültürel emperyalizm içindeki rolünü daha da pekiştirmiştir

Göstergebilim

Göstergebilim, iletişim dilinin çözümlenmesine yönelik bir yaklaşım biçiminde değerlendirilmekte olup, özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte bu alanda önemli bir yöntem hâline gelmiştir. Berger (1995), göstergebilimi en yalın hâliyle "göstergeler bilimi" biçiminde tanımlamakta ve bu disiplinin, göstergelerin işleyişini anlamak için sistematik bir çözümleme yöntemi sunduğunu ifade etmektedir.

Gösterge, gösterilen ve gösterenden oluşur. Bu tanım literatüre Saussure tarafından eklenmiştir (1998). Gösteren ve gösterilen kavramları sayesinde, gösterge üzerindeki muğlaklık ortadan kalkmıştır. Gösterenler düzlemi anlatım düzlemini, gösterilenler düzlemi ise içerik düzlemini oluşturur. Gösteren, göstergenin fiziksel varlığı iken, gösterilen ise göstergenin zihinsel kavramıdır.

20. yüzyılda göstergebilim bir bilim dalı kabul edilmesine rağmen, eski çağlarda 'gösterge' kavramı farklı isimlerle anıl-

mış ve üzerine çeşitli düşünceler geliştirilmiştir (Erkman, 2005, s. 47). Göstergebilimin temelini oluşturan 'gösterge' kavramını anlamak, bu bilim dalını kavrayabilmek için en önemli başlangıç noktasıdır (Vardar, 1988, s. 111). Daha geniş bir ifadeyle gösterge, bireylerin toplumsal hayatta iletişim kurmak amacıyla oluşturduğu ve kullandığı diller, jestler, sağır-dilsiz alfabesi, trafik işaretleri, belirli meslek gruplarına özgü flamalar, reklam afişleri, moda, mimari düzenlemeler, edebiyat, resim ve müzik gibi çeşitli unsurlardan oluşan bir anlam sisteminin parçalarıdır. Örneğin, bir tablodaki renk veya figür bir gösterge olarak değerlendirilebileceği gibi, bir edebî eserde kahramanın amacı ya da davranışı ya da moda bağlamında bir bluzun çevresindeki diğer unsurlarla kurduğu ilişki de bir gösterge niteliği taşıyabilir (Rifat, 1992, s. 6).

Roland Barthes ve Göstergebilim Yaklaşımı

Göstergebilim alanında önemli bir figür olan Roland Barthes, geliştirdiği özgün yöntemlerle özellikle popüler kültür analizlerine odaklanmıştır. Barthes'ın ortaya koyduğu yapısal çözümleme yaklaşımı, doğrudan bir bildirişim amacı taşımamakla birlikte, anlam içeren çeşitli unsurları (örneğin giyim, mobilya vb.) ele alır. Bu unsurları "anlamlandırma" (*signification*) kavramı çerçevesinde göstergebilimle ilişkilendiren Barthes, göstergeler ile onların ikincil anlamları ya da yan anlam gösterilenleri arasındaki bağlantıları incelemeye odaklanmıştır (Vardar, 2001, s. 88).

Bir göstergede; gösteren ve gösterilen arasında bir ilişki kurulmasına anlamlama denir. Bu süreç, bireyin algısına, kültürel kodlara ve bağlama bağlı olarak şekillenir. Anlamlama, yalnızca dilsel göstergelerle sınırlı kalmaz; imgeler, semboller, jestler ve nesneler de bu sürecin bir parçası olabilir. Göstergebilim açısından anlamlama süreci, göstergenin hem temel hem de yan anlamlarını kapsayarak çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

Barthes'a göre, görsel ögeler arasındaki ilişkiler sonucunda düz ve yan anlam ortaya çıkar. Bu anlam oluşumu iki temel düzlem üzerinden gerçekleşir. İlk düzlem olan dizisel (*düz anlam*) aşamada, belirli nesneler seçilir ve tanımlanır. İkinci düzlem ise dizimsel (*yan anlam*) düzlemidir ve burada seçilen ögeler belirli bir bağlam içinde anlamlandırılarak bütünlük kazandırılır.

Barthes, metinleri analiz ederken dört temel prensibe dayanır: *biçimselleştirme, yayıncılık, çoğulluk* ve *işlemsellik*. İlk aşamada, metnin yapısal özellikleri incelenirken, ikinci aşamada içeriğin anlamı ve çağrışımları ele alınır. Üçüncü aşamada, metnin barındırabileceği tüm muhtemel anlamlar değerlendirilirken, son aşamada ise önceki aşamalarda yapılan analizler bir araya getirilerek kapsamlı bir çözümleme yapılır. Bu yöntem, metnin çok katmanlı anlamlarını açığa çıkararak derinlemesine bir okuma imkânı sunar (Gökalp, 1998, s. 364). Bir gösterge, iki bileşenden oluşur: gösteren ve gösterilen. Gösteren düzlemi, anlatım düzlemini oluştururken, gösterilen düzlemi içerik düzlemini temsil eder. Toplumun var olduğu her alanda, tüm kullanımlar kendi göstergelerine dönüşür. Toplumlar, belirli bir ölçüye ve kurala dayalı, standartlaşmış nesneler üretir. Bu nesneler, anlam ileten dilin unsurlarını oluşturur. Gösterge alıcısının, gösterilenden çıkarım yaptığı "şey"dir. Gösteren yalnızca bir aracıdır ve her bireyde farklı yorumlara yol açar (Barthes, 2016, s. 47-50).

Bu teorik çerçeve doğrultusunda, araştırmamın odak noktasını *Şirinler 1* filmi oluşturacaktır. Roland Barthes'ın göstergebilimsel yaklaşımını kullanarak, filmin içerdiği görsel göstergeler aracılığıyla kültürel emperyalizmin nasıl işlendiğini inceleyeceğim. Sinema, modern toplumun kültürel normlarını ve değerlerini şekillendiren güçlü bir araçtır ve *Şirinler 1*, küresel popüler kültürün etkisiyle şekillenen bir yapım olarak bu açıdan dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. Filmde kullanılan semboller, karakterler ve anlatısal yapılar, Batı kültürünün değerlerinin farklı toplumlara nasıl yayıldığını ve küresel

düzeyde egemenlik kurma çabalarını yansıtmaktadır. Roland Barthes'ın iki düzlemli göstergebilimsel analiz yöntemi temel alınarak, *Şirinler 1* filmi görsel göstergeler üzerinden çözümlenecektir. Barthes'ın yaklaşımında her gösterge iki anlam düzleminde değerlendirilir: düz anlam (*denotasyon*) ve yan anlam (*konotasyon*). İlk aşamada, filmdeki karakterler, mekânlar, nesneler ve diğer görsel unsurlar düz anlam düzleminde, yani doğrudan ilettikleri temel ve yüzeysel anlamları çerçevesinde ele alınacaktır. İkinci aşamada ise, bu göstergelerin yan anlam düzleminde hangi kültürel, ideolojik ve toplumsal anlamları taşıdığı sorgulanacaktır. Böylece, Batı kültürüne ait değerlerin film aracılığıyla nasıl temsil edildiği ve bu temsillerin küresel düzeyde kültürel emperyalizm bağlamında ne tür mesajlar ilettiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu iki katmanlı analiz modeli, filmin hem yapısal hem de anlamsal olarak çok katmanlı bir okumasını mümkün kılarak, kültürel kodların nasıl inşa edildiğini ve izleyiciye nasıl aktarıldığını anlamayı hedeflemektedir.

Bulgular

Şirinler 1 filminden seçilen toplamda 10 görsel göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir.

Görsel 1.

Günümüzde kendini daha çok hissettiren küresel adalet krizi, yalnızca ekonomik veya politik değil, aynı zamanda iletişimsel bir sorundur. 20. yüzyılın "tek sesli" medya düzeni, yerini 21. yüzyılın karmaşık, dijital ve çok katmanlı enformasyon ekosistemine bırakırken; adaletsizlik, sömürü ve temsil sorunları biçim değiştirerek varlığını sürdürüyor.

Akademik anlamda her geçen gün daha fazla önem kazanan bir çalışma alanına eğilen *Adil ve Etkili Bir İletişim Düzeni Arayışı* kitabı sinemadan yapay zekâ etiğine, self-oryantalizmden emperyalizme, sömürgecilik karşıtı filmlerden korku temelli ikna stratejilerine, deepfake manipülasyonlarından dijital aktivizme, göçmen temsillerinden hactivizme kadar geniş bir yelpazeyi içeriyor. Alanlar arasında köprüler kuran eser; mukavemet, dekolonizasyon ve enformasyon ekosistemi kavramları ekseninde günümüz dünyasını göstergebilimsel çerçevede yorumluyor. Müşterek emekle şekillenen çalışmada cevabı aranan sorular şöyle sıralanıyor: Sömürgecilik bitti mi, yoksa dijital platformlarda ve sinematik imgelerde şekil mi değiştirdi? Yapay zekâ ve algoritmalar tarafsız birer araç mı, yoksa eşitsizliği derinleştiren yeni iktidar mekanizmaları mı? Göçmenler, "öteki"ler ve madunlar dijital düzende kendi seslerini duyurabilir mi?

Adil ve Etkili Bir İletişim Düzeni Arayışı, medya ve iletişim alanında yalnızca olanı anlamakla yetinmeyen, olması gerekeni de sorgulayan herkes için ufuk açıcı bir başvuru kaynağı…

pinaryayincilik
pinaryayincilik
pinaryayinlari
9 789753 529990